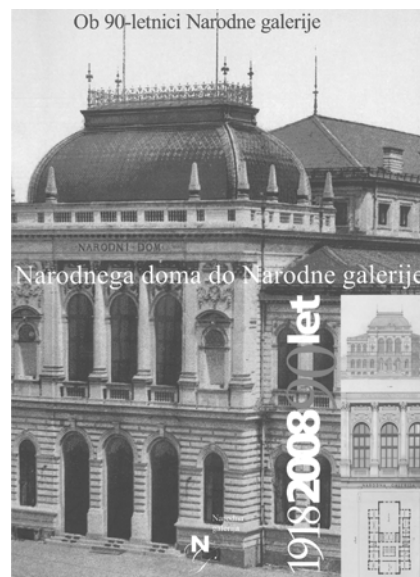

Od Narodnega doma do Narodne galerije : ob 90-letnici Narodne galerije. Narodna galerija, Ljubljana 2009, 91 str., ilustrirano

Publikacija *Od Narodnega doma do Narodne galerije*, ki je izšla leta 2009 ob devetdeseti obletnici ustanovne seje društva Narodne galerije avgusta 1918, je sestavljena iz treh vsebinskih sklopov. V prvem sklopu je predstavljena kronologija izgradnje Narodnega doma v Ljubljani, v drugem je predstavljen arhitekt Narodnega doma v Ljubljani, František Škabroust, v tretjem sklopu pa sta predstavljena delovanje in vpetost društva Narodna galerija v družbo. Ob tem velja izpostaviti mnenje Karla Dobide, ki je zapisal, da je bila Narodna galerija ustanovljena z odprtjem prve javne stalne razstave "slovenskega umetniškega ustvarjanja od 15. stoletja do naših dni" v prostorih Narodnega doma 23. junija 1933.¹ Vsebinski del publikacije dopolnjuje dobro izbrano slikovno gradivo, ki ustvarja vizualen učinek stapljanja s preteklostjo. Ob tem velja posebej izpostaviti oblikovanje prve strani (skupaj z zavihkom) in zadnje strani, ki s fasadama v dveh časovnih obdobjih nakazuje stabilnost funkcionalne umeščenosti stavbe v meščanski prostor. Stavba Narodni dom je zagotovo stavba meščanske, mestne kulture. Zgrajena je bila v obdobju, ko so bili sodobniki prepričani, da meščanska kultura ne more obstajati brez trdne podlage v znanosti. Zato so mesta vodila koncentrirano in centralizirano izgradnjo infrastrukture za kulturno-znanstvene dejavnosti.² Ob tem je Narodni dom v Ljubljani predstavljal prostor, v katerem so sobivala in sodelovala društva, ki so delovala družbeno kohezivno. V tem okviru velja izpostaviti tezo Vladimirja Ravniharja, da je bila "družabnost tedaj važen politični faktor. Poedince zdramiti iz latergije ali pa celo iztrgati iz objema narodnih nasprotnikov, temu namenu je v prvi vrsti služila gojitev družabnosti, kajti vsa umetnost je bila v tem, privabiti mlačneža ali strahopetca v slovensko družbo, ga držati s pesmijo, z živo besedo ali pa s samo zabavo ter mu na ta način vdahnuti nacionalno zavest." Ob tem se je kmalu pojavil problem prostorov. "Ta nedostatek, ki ga je občutila slovenska družba, je takrat v prvi vrsti spočel misel o zgradbi Narodnega doma, misel, ki smo jo povzeli po češkem vzorcu. Nikakor pa ne smemo podcenjevati tega povoda, kajti ponovno poudarjam, bil je eminentno narodnopolitičnega značaja. In Narodni dom je impozantna stavba, je za tiste čase docela izpolnila svojo dolžnost. Tu so v ne ravno akustični dvorani bili koncerti Glasbene Matice in drugih društev, tu se je osredotočalo vse družabno življenje Ljubljančanov, spodnji prostori pa so služili Ljubljanskemu Sokolu in njegovi kulturni misiji. Toda

¹ Karel Dobida: Slovenski kulturni problemi. V: Ljubljanski zvon, 1931, št. 3, str. 241-249.

² Monika Stromberger: Stadt - Kultur und Wissenschaft: urbane Identität, Universität und (geschichts)wissenschaftliche Institutionen in Graz und Ljubljana um 1900. Köln 2004, str. 60.

idilične razmere niso trajale dolgo. Nastajala so nova društva, nova kulturna in družabna središča, ki bi jih danes našli že na stotine in ki si o njih niti misliti ne moremo, kako bi jih v smislu pravil zgostili pod eno streho, in dobili smo nove dvorane, Unionsko, Mestni dom, Ljudski dom, po prevratu Filharmonično društvo in kazinsko dvorano, da ne omenjam obeh gledaliških poslopij, ki sta nam za naše kulturne potrebe popolnoma na razpolago." To stališče je Vladimir Ravnihar podal v razpravi ob reševanju razdelitve bremen (dolga) in upravljanju stavbe Narodnega doma.³

V uvodnem delu v poglavju Dom za narodno galerijo je Monika Premiĉ umestila pobudo za izgradnjo Narodnega doma v slovensko narodno gibanje v drugi polovici 19. stoletja. Namen poglavja je ponovno ovrednotiti tezo o češkem vplivu in analizirati motive za gradnjo Narodnega doma v Ljubljani v luĉi gradbenega tekmovanja oziroma tako imenovani Gegenbau ter predstaviti okolišĉine izbora arhitekta. Premiĉeva izpostavi poudarjanja nacionalnega zornega kota v dosedanjih raziskavah postavitve Narodnega doma. Zato tudi dotedanje raziskave niso uspele zajeti kompleksnosti strukturirane družbe, kar pomeni premajhno upoštevanje pomena modernizacije oziroma njenih nastavkov, ki so temeljno preoblikovali posameznika, društvo in bivanjski habitat. V prepletu teh silnic in podobnega vedenjskega stila (Hochkultur) je prihajalo do mreženja in prepletanja ter materializacije idej in pobud.

Kot izpostavlja Premiĉeva, je za projekt izgradnje Narodnega doma znaĉilna anacionalnost, prednost pa ima uveljavljena praksa. Tako je bila nateĉajna komisija sestavljena anacionalno, tj. iz uveljavljenih arhitektov in urbanistov. Nacionalni projekt izgradnje Narodnega doma je bil realiziran ob upoštevanju vedenjskega stila in tržnih naĉel (ugotovitev med vrsticami). Pri Narodnem domu je bil nacionalni element le napis Narodni dom (ki pa ni bil vedno prisoten v zmogovalnem naĉrtu).

Na podlagi pregledanega gradiva nadalje ugotavlja, da pri Narodnem domu, ki je bil zgrajen na ulici mešĉanskih vil, ne gre za "Gegenbau", saj so bile trdnjave nemške kulture umešĉene bolj v mestnem jedru. Spodbuda za gradnjo mogoĉne stavbe je po mnenju Premiĉeve verjetno prišla s Češke. K temu dodaja, da so "potrebo po takšnem vidnem dokazu svoje navzoĉnosti v družbi ĉutili tisti narodi, ki se glede na število svojih pripadnikov niso ĉutili ustrezno politično zastopani, kot so bili Ćehi, Slovenci ali Srbi".

Društva v šestdesetih letih 19. stoletja je Premiĉeva oznaĉila za kriptopolitiĉna. Pri društvih, vsaj za društvo Slovenska matica, je bolj primerno poudariti njihovo (njeno) vlogo pri druženju oziroma ustvarjanju temeljev za narodovo stavbo ter presekanje gordijskega vozla zaĉaranega kroga uveljavitve enakopravnosti v šolstvu, upravi in sodstvu ter kasneje uveljavitvi 19. ĉlena decembrske ustave. Z besedami Etbina Henrika Coste, ki jih je izrekel v državnozborski razpravi ob uporabi proraĉunske postavke za slovenska pravoznanska predavanja na Pravni fakulteti Karel in Francove univerze v Gradcu, presekati circulus vitiosus.⁴ Slovenska matica je odloĉilno posegla v kulturni razvoj, ko je presekala gordijski

³ 'Narodni dom' dom umetnosti in znanosti. V: Slovenec, 22. 11. 1925, št. 266, str. 4.

⁴ Costa je svojem nastopu predlagal ustanovitev pravne in filozofske fakultete s slovenskim predavalnim jezikom v Ljubljani. ÖNB, ALEX, Haus der Abgeordneten, VI. Session, 51. Sitzung, 13. Juni 1871, str. 992-997, http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno_plus?apm=0&aid=spa&datum=00060003&zoom=2&seite=00000992&x=11&y=2, pridobljeno 5. maja 2010.

vovel izdajanja slovenskih (znanstvenih) knjig. Kot organizacija se je celo želela distancirati od politike, kar je najbolj izrazito vidno ob zavrnitvi finančne podpore pri tiskanju Kozlerjevega zemljevida za Slovensko politično društvo v Mariboru. Odbor je sprejel to odločitev kljub dejstvu, da je to povzročilo napetosti med protagonisti ljubljanskega in mariborskega kroga članov društva Slovenska matica. Josip Vošnjak je tako v pismu odboru Slovenske matice 22. novembra 1868 zapisal, da "odbor prezira vse želje in nasvete".⁵ Sicer je tudi drugače silno oteženo razumevanje sosledja dogodkov in procesov brez poznavanja delovanja Slovenske matice v slovenskem kulturnem razvoju do prve svetovne vojne. V tem okviru lahko izpostavim problem najemanja prostorov v Ljubljani in idejnopolitične razpršenosti "slovenske kulturne družbe". Proces oblikovanja intelektualne prtljage in krogov somišljenikov je nikoli končana zgodba, kar po metodološki sorodnosti velja tudi za narod. Vzroki so v zagotavljanju kritične mase posameznikov in sredstev. Premičeva tako opozarja na težave pri zbiranju sredstev in kasneje tudi na racionalno porabo sredstev (kot je večkrat poudaril tudi arhitekt izbranega načrta, František Škabroust). Nabiralne akcije naj bi skrbele za narodno integracijo.

Slovenska strokovna literatura kot vzor za ljubljanski Narodni dom navaja češko narodno gledališče "Narodni divadlo" v Pragi. S to oceno se Premičeva strinja, ko opozori na vpliv dunajske Opere pri gradnji češkega narodnega gledališča. Pripravo načrta je otežila zahteva po izgradnji velike telovadnice. Okras pročelja v primeru Narodnega doma v Ljubljani "zadržano namiguje na kulturno in družabno funkcijo stavbe". Na podlagi anacionalnega okrasja v notranjosti Narodnega doma Premičeva ugotavlja, da vzor ni bil praško gledališče, kjer se bohota nacionalno okrasje.

V drugem sklopu sledi preveden članek Fr. Škabrousta o Narodnem domu iz revije Tehnicky obzor. Škabroust je imel navado objavljati načrte svojih velikih del. V članku je poudaril potrebo po varčevanju. Arhitektov članek v publikaciji analizira Pavel Vlček. V analizi je predstavil arhitektov milje, njegovo željo po medijski promociji lastnega dela ter predstavil njegov opus.

V tretjem sklopu je s prispevkom Mojce Jenko predstavljeno delovanje društva Narodne galerije od avgusta 1918 do odprtja razstave v prenovljenih prostorih Narodnega doma decembra 1928. Delovanje društva je v prvem desetletju oteževala prostorska in finančna stiska. Najprej je bila Narodna galerija nastanjena v Kresiji, nato v Jakopičevem paviljonu, šele 1925 pa se je začela selitev v prostore Narodnega doma, ko so se končala dve leti trajajoča "pogajanja in borba" za prostore v Narodnem domu. V tem okviru je Jenkova izpostavila problem reševanja lastništva stavbe in akcijo za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti. Za obe instituciji nacionalnega pomena, Narodno galerijo in Akademijo, je bila organizirana skupna nabiralna akcija. Ob tem je Jenkova posebej izpostavila mecenstvo Ivana Hribarja, ki je del svoje dotacije pogojeval s pridobitvijo soglasja vseh političnih strank.

Posebej izpostavljena sta tudi kresanje mnenj in porast napetosti v odboru društva Narodna galerija. Idejnonazorska trenja so vrelišče dosegla leta 1928. Povod za to je bila počasnost arhitekta Šubica pri pripravi načrtov za obnovo oziroma preureditev Narodnega doma. Odbornik Izidor Cankar je zato predlagal angažiranje Plečnikovega inženirja Suhadolca. Temu je odločno nasprotoval pred-

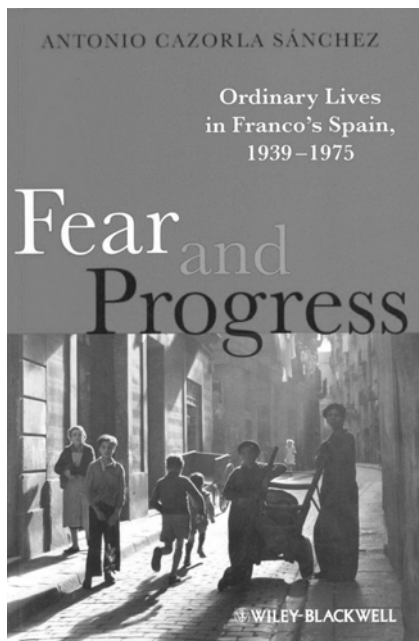
⁵ Arhiv Republike Slovenije, fond Slovenska matica (AS 621), škatla 4.

sednik društva Narodna galerija Ivan Zorman. Zaradi napetosti odborniki niso bili več pripravljene sodelovati. Prvi je odbor zapustil Cankar. Dokončni prelom v delovanju Narodne galerije je bil novi odbor, izvoljen 2. junija 1928. V njem je bilo malo odbornikov iz preteklih let. Avtorica svoj prispevek sklene s podatkom o izdaji gradbenega dovoljenja in sklepa ljubljanskega magistrata o razdelitvi prostorov v Narodnem domu med Narodno galerijo in Sokolom (avgusta 1928). V novih prostorih Narodnega doma je imela Narodna galerija boljše pogoje za delo, s čimer so bili izpolnjeni pogoji za profesionalizacijo in centralizacijo umetnostnih zbirk.

Željko Oset

Antonio Cazorla Sanchez, *Fear and Progress - Ordinary Lives in Franco's Spain, 1939-1975*, Malden : Wiley-Blackwell, Chichester 2010

Španski zgodovinar Antonio Cazorla Sanchez, sicer izredni profesor na Oddelku za zgodovino Univerze v Trentu (Ontario, Kanada), je v neki metodološki razpravi o kulturni zgodovini slikovito zapisal, da je "... *preteklost tuja država, zgodovina pa potni list, s katerim po tej državi potujemo*".¹ Po tej "državi" se Cazorla "sprehaja" z izročilom treh generacij šol analov, ki poskušajo orisati določeno družbo v nekem časovnem razponu v vsej svoji kompleksnosti in na tak način ujeti "duha časa". Sanchez dognanja politične ter gospodarske zgodovine spretno kombinira s

t. i. pogledom "od spodaj" značilnim za historično antropologijo, socialno zgodovino in kulturno zgodovino. Zanimajo ga družbeni procesi; urbanizacija, migracije, socialne spremembe, evolucija mentalitet, družbenih norm, vedenjskih vzorcev in spremembe vsakdanjega življenja običajnih ljudi. Ob preletu avtorjevega raziskovalnega opusa najdemo raznovrstne teme s področja kulturne in socialne evolucije družb Evrope 20. stoletja, predvsem pa se posveča rodni Španiji in njeni specifični totalitarni izkušnji. Monografija *Fear and Progress - Ordinary Lives in Franco's Spain 1939-1975* (Strah in napredek - Običajna življenja v Frankovi Španiji 1939-1979) predstavlja nekakšno sintezo njegovih dosedanjih raziskav.

Med letoma 1936 in 1939 je Španijo pretresala agonija državljanske vojne in ko

¹ Antonio Cazorla Sanchez, *The New Cultural History - and You*. V: *History Today*, History Review Issues, marec 2008, št. 60, str. 40-41. Dostopno na: <http://www.historytoday.com/MainArticle.aspx?m=32581&amid=30254053> (8. 3. 2010)